

УДК 340.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.14>

ВНУТРІШНІ ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Тимошенко В.І.,

*доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
головний науковий співробітник
відділу організації наукової діяльності та захисту
прав інтелектуальної власності
Національної академії внутрішніх справ.
ORCID: 0000-0003-2947-5627
e-mail: tymvera@ukr.net*

Тимошенко В.І. Внутрішні загрози національній безпеці України.

Подається загальнотеоретична характеристика основних внутрішніх загроз національній безпеці України. Розмежовуються загрози, ризики та виклики. Наголошується, що зараз в Україні гостро стоїть проблема соціальної нерівності, розшарування населення за економічною ознакою та несправедливості. Розрив між багатими і бідними продовжує зростати. Викликає занепокоєння і злочинність, що є, як відомо, істотною загрозою правам і свободам людини, національній безпеці. Глобальною проблемою сучасності є тероризм, що становить значну небезпеку для прав людини, є не лише кримінальною, а й військово-політичною загрозою, новою формою війни, що бачимо на прикладі війни з Росією, коли російські війська вбивають мирне населення України, знищують житлові будинки та об'єкти критичної інфраструктури. Загрозою є й обмеження прав і свобод, недовіра до закону, неефективність влади, що надто популярно в корумпованому суспільстві. Демографічні втрати та відсутність чіткого образу майбутнього країни довершує уявлення щодо внутрішніх загроз. Автор робить висновок, що в системі загроз національній безпеці нині особливе місце займає корупція та війна. Корупція підриває демократію, верховенство закону, перешкоджає ефективному наданню державних послуг та зводить нанівець сподівання людей на безпеку, без якої неможливо повною мірою реалізувати права і свободи людини. В корумпованій країні корупціонери збагачуються на війні, крадуть матеріальну допомогу та кошти, які виділяють Україні інші країни, міжнародні організації, навіть кошти, які населення збирає для допомоги військовим. Своїми діями корупціонери переконують увесь світ, що його допомога є марною справою, оскільки може бути вкрадена. Факти корупції використовуються ворогом для підбурювання населення до протестів, що також не сприяє національній безпеці.

Ключові слова: корупція, війна, тероризм, злочинність, несправедливість, обмеження прав і свобод.

Tymoshenko V.I. Internal threats to the national security of Ukraine.

A general theoretical description of the main internal threats to the national security of Ukraine is presented. Threats, risks and challenges are distinguished. It is emphasized that the problem of social inequality, economic stratification of the population and injustice is acute in Ukraine. The gap between the rich and the poor continues to grow. It causes anxiety and crime, which is, as is known, a significant threat to human rights and freedoms, national security. The global problem of today is terrorism, which poses a significant danger to human rights, is not only a criminal, but also a military-political threat, a new form of war, as we can see in the example of the war with Russia, when Russian troops kill the civilian population of Ukraine, destroy residential buildings and objects of critical infrastructure. Restrictions of rights and freedoms, ineffectiveness of the law, inefficiency of the authorities, which are too popular in a corrupt society, are also a threat. Demographic losses and the lack of a clear image of the country's future complete the perception of internal threats. The author concludes that corruption and war occupy a special place in the system of threats to national security. Corruption undermines democracy, the rule of law, hinders the effective provision of public services and nullifies people's hopes for security, without which it is impossible to fully realize human rights and freedoms. In a corrupt country, corrupt people get rich on war, steal material aid and funds allocated to Ukraine by other countries, international organizations, even funds collected by the population to help the military. By their actions, corrupt officials convince the whole world that its help is a useless thing, because it can be stolen. The facts of corruption are used by the enemy to incite the population to protest, which also does not contribute to national security.

Key words: corruption, war, terrorism, crime, injustice, restriction of rights and freedoms.

Постановка проблеми. Однією з найважливіших наукових категорій є національна безпека. Зазвичай під безпекою розуміють стан, що виникає завдяки наявності сукупності умов і факторів, які дозволяють ефективно реагувати на виникнення життєво важливих загроз. Термін же «національна безпека України» законодавчо визначено. Згідно з п. 9 ч. 1 ст. 1 це «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» [1]. Тобто сутність національної безпеки охоплює наявність можливості відвернення небезпеки та забезпечення належної захищеності людини, суспільства, держави від будь-яких загроз, а також захист національних інтересів у різних галузях та напрямках. Під небезпекою розуміється можливість заподіяння матеріальної, моральної чи фізичної шкоди людині, суспільству, державі. За формою небезпека поділяється на ризики, виклики та загрози. Терміном «ризик» позначають можливість виникнення негативних наслідків, зумовлених діяльністю будь-кого в будь-якій сфері. Термін «виклик» означає множинність факторів, що не завжди мають форму конкретної загрози, проте вимагають адекватної оцінки та реакції у відповідь. Загрозою є пряма небезпека, що створюється завдяки наявним та потенційно можливим явищам і процесам, адресним діям певних осіб, спільнот, держав, що створюють перешкоди в реалізації національних інтересів та загрожують сталому розвитку.

Основними суб'єктами національної безпеки є людина, суспільство та держава. При цьому остання має бути інструментом захисту інтересів інших суб'єктів. Загрози поділяються на внутрішні та зовнішні. Зважаючи на обсяг статті, ми обмежимося рядом внутрішніх загроз, до яких належить корупція, нерівність, розшарування населення за економічною ознакою, несправедливість, злочинність, тероризм, недовіра до законів, обмеження прав і свобод, проблеми ефективності влади, демографічні втрати, відсутність визначеного образу майбутнього країни тощо.

Забезпечення національної безпеки означає обов'язок держави забезпечити своїм громадянам охорону та захист життя, здоров'я, свободи, що нині не так просто зробити, зважаючи на ряд обставин, перш за все на війну, що вже більше двох років веде Росія проти України. У зв'язку з намаганням Росії досягнути своїх інтересів виключно через воєнну площину, шляхом застосування сили, питання національної безпеки залишається актуальним, і зрозуміло, що ця актуальність зберігатиметься ще впро-

довж багатьох років [2]. При цьому зараз відсутні системні загальнотеоретичні дослідження наявних загроз національній безпеці України, що не може не позначитись негативно на суспільному розвитку, правах і свободах людини і громадянина. Специфіка загроз, їх джерела та масштаби потребує, відповідно, й відмінностей в організації системи протистояння загрозам та спонукає до пошуку найбільш ефективних способів боротьби з небезпекою. Відповідно тема статті є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сутність національної безпеки, специфіка даного феномену та його значення для ряду сфер життєдіяльності вже досліджено в різних галузевих та прикладних аспектах. Так, питання розуміння сутності національної безпеки, її складників і чинників впливу на національну безпеку досліджено в статті В. Смолянук [3]. Ставлення громадян до загроз національній безпеці розглянуто в статті Л.Г. Валья [4]. Особистісні причини корупції дослідили Я. Ху, Ч. Ху, Е. Деррінгтон, Б. Коргнет, Ч. Цюй Ж.К. Дреєр [5]. Безпекову політику України в умовах зовнішньої агресії розглядали Ф. Медвідь і М. Чорна [6]. Тероризм як соціальне явище досліджено в монографії В.В. Середи та І.Р. Серкевича [7]. Негативний вплив корупції на економічний розвиток держав простежили Р. <https://link.springer.com/article/10.1057/s42214-020-00091-5> - auth-Rachida-A_ssaoui Айссауи та Ф. Фабіан [8].

Однак, незважаючи на розробку окремих аспектів національної безпеки, багатоманіття наукових досліджень, присвячених сутності й змісту, ролі та значенню, а також механізму забезпечення національної безпеки України в окремих сферах, нині практично відсутні загальнотеоретичні дослідження, спеціально присвячені комплексному й системному аналізу внутрішніх загроз національній безпеці. Зрозуміло, що це проблема не для однієї статті. Однак, сучасна наука має поетапно досліджувати вказане питання, оскільки без його вирішення неможливе вдосконалення нормативно-правових документів, спрямованих на забезпечення національної безпеки.

Метою статті та завданням автора є загальнотеоретична характеристика внутрішніх загроз національній безпеці України.

Методологічну основу статті складають діалектичний, феноменологічний та синергетичний підходи, а також формально-логічний, системний та структурно-функціональний методи.

Виклад основного матеріалу. У квітні – травні 2023 р. центр внутрішньополітичних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД) провів експертне опитування в межах реалізації дослідницького проекту «Аналіз загроз національній безпеці у сфері

внутрішньої політики» [9]. У результаті виявлено ряд ризиків, зумовлених передусім корупцією, обмеженням прав і свобод, неефективністю влади, демографічними втратами, відсутністю визначеної перспективи для майбутнього країни. На мою думку, на увагу заслуговують й інші фактори, а саме нерівність, розшарування населення за економічною ознакою, несправедливість, недовіра до законів, злочинність, тероризм тощо.

Перш за все, національній безпеці загрожує корупція – суспільно-небезпечна протиправна поведінка, що характеризується підкупом-продажністю посадових осіб за корисливого використання ними своїх службових повноважень. Корупція сприяє політичній нестабільності, нерозвиненості та недосконалості законодавства, неефективності інститутів влади, слабкості інститутів громадянського суспільства та руйнації демократичних традицій, а також зниженню рівня політичної культури громадян, деформації правової свідомості, слабкості судової системи, нехтуванню правами та законними інтересами громадян, безкарності при порушенні законодавства, клановості при вирішенні політичних та економічних питань, поширенню злочинності та зневірі населення щодо дієвості законодавства.

За даними Transparency International Ukraine за 2023 р. Україна отримала 36 зі 100 балів в Індексі сприйняття корупції і зараз займає 104 позицію поміж 180 країн [10]. Слід зауважити, що від успішності запобігання корупції безпосередньо залежить можливість вступу України до ЄС й НАТО, а значить економічна та військова підтримка. При цьому корупційні скандали у владних кабінетах не стихають. Підозри отримали ряд чиновників високого рівня. Однак є сумніви, що це закінчиться вироком суду та влада має реальні наміри боротись з корупцією. Тому все частіше можна почути справедливі заклики прирівняти відповідальність за корупцію під час війни до покарання за співпрацю з ворогом.

Проблема соціальної нерівності, розшарування населення за економічною ознакою та несправедливості нині також гостро стоїть в Україні. Розрив між багатими і бідними величезний. Високий ступінь нерівності в розподілі прибутків, несправедлива приватизація суспільної власності є ознакою соціальної несправедливості. Зараз середній шар в країні відсутній, а значить відсутня основа стабільності держави, що сприяє низькому рівню життя більшості населення, напрузі в суспільстві та стрімкому наближенню чергової кризи. Не є ознакою справедливості й марнотратство місцевих бюджетів, які знаходять гроші на бруківку, клумби тощо замість дронів. Або скандали навколо Міністерства оборони України під час війни. Не є про-

явом справедливості й звільнення під заставу топ-чиновників, які підозрюються в отриманні величезних хабарів [11].

Викликає занепокоєння й злочинність, що є, як відомо, істотною загрозою правам і свободам людини, національній безпеці. Як спосіб порушення прав людини злочинність відрізняється всеосяжним характером, постійністю, масштабністю і підвищеною шкідливістю [12, с. 14]. Злочинність стала впливовим елементом соціальної структури, про що свідчить виконання нею таких функцій, як спрощення соціальних зв'язків, консолідація та реструктуризація відносин у системі соціальної стратифікації, прискорення та полегшення процедури прийняття координаційних рішень шляхом скорочення бюрократичних бар'єрів тощо. Криміналітет, який раніше дистанціювався від суспільства, нині є активним учасником суспільного життя, що істотно впливає на всі його прояви та загрожує національній безпеці.

Держава зобов'язана зробити все можливе, щоб запобігти злочину. Вона має реалізовувати конституційні гарантії недоторканності особистості та власності, захистити життя, здоров'я та гідність громадян. Слід подбати і про те, щоб усі особи, які вчинили злочин, відчували невідворотність настання відповідальності.

Глобальною проблемою сучасності є тероризм, що становить значну небезпеку для прав людини, є не лише кримінальною, а й військово-політичною загрозою, новою формою війни. Проблема тероризму зараз посідає провідне місце серед небезпек, що стають на перешкоді не лише національній безпеці, а й існуванню цивілізації, повертають її в часи варварства. Сучасні війни, посилення ісламського екстремізму, політичні, етнічні, релігійні конфлікти є наслідком формування сучасного світового порядку та проявом тероризму.

Тероризм як форма насильства має широкий спектр і використовується як національно-визвольними рухами, релігійними, етнічними угрупованнями, так і державними та кримінальними структурами. Методи та прийоми дій терористів постійно змінюються. Нині широкого поширення набув терор проти цілих народів і держав, який здійснюється організованими структурами, у тому числі державами.

Тероризм присутній майже в кожній країні, він чинить деструктивний вплив на права і свободи людини і громадянина та розвиток суспільства, загрожує національній безпеці. К відомо, цілковите подолання тероризму є справою нереальною, оскільки у суспільстві залишаються суперечності, які його стимулюють. Однак необхідно протидіяти тероризму заради забезпечення прав людини, її життя, свободи та гідності. Умовами досягнення успіху в боротьбі з теро-

ризмом є досягнення компромісу в суспільстві, припинення фінансування терористичних організацій, підвищення рівня індивідуальної і суспільної правової свідомості.

Загрозою є й обмеження прав і свобод. Межі прав і свобод – це законодавчо окреслені межі діяльності уповноважених осіб із реалізації можливостей, що складають зміст прав і свобод. Критерієм визначення меж свободи є певні цінності. Наприклад, національна безпека, громадський порядок, моральність, здоров'я населення, права та свободи інших людей. Проблема прав і свобод дуже актуальна у корумпованому суспільстві, оскільки корупція підриває права людини, верховенство закону й демократію.

Дотримання прав і свобод людини в будь-якій державі суттєво обмежується діями влади щодо забезпечення безпеки особистості, суспільства та держави, що обмежує свободу вибору, а також може призвести до крайніх наслідків – кризи чи соціальної катастрофи. Права і свободи можуть бути обмежені державою у зв'язку з терористичною загрозою, однак основний принцип протидії тероризму має бути непорушним. Це відповідність засобів і методів протидії рівню терористичної загрози.

Свобода людини зазнає істотних обмежень у зв'язку з військовим станом в Україні. Однак не може бути обмежено право людини на життя, на рівність та повагу до гідності, особисту недоторканність, на справедливий суд.

Закон має бути дієвим. Це стосується й основного закону – Конституції України. Ч. 1 ст. 68 Конституції України передбачає, що кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. Виникає запитання: чи готова держава приймати так звані політичні рішення, що ігнорують права людини заради користі від міжнародного співробітництва? Опубліковані результати досліджень показують, що це часто саме так: безпека, дипломатичні чи комерційні вигоди можуть мати пріоритет, коли йдеться про порушення прав людини партнерами. Але в цивілізованому світі має бути по-іншому. Міжнародне співробітництво не повинно підривати основні цінності індивідуальних свобод і прав людини, юридичну справедливість та суперечити здоровому глузду, викликаючи тим самим негативну реакцію населення та сумніви щодо можливості держави забезпечити національну безпеку.

Що стосується ефективності влади, тут слід погодитись з П. Герасименком, що монобільшість, яка перемогла на виборах 2019 р., не стала інструментом для якісних реформ, подолання системної корупції та перезапуску держави. При цьому спостерігається падіння ефективності державного управління, монополізація всі-

єї повноти влади в руках офісу президента, кадрові прорахунки та низка помилкових рішень стратегічного характеру [13]. Все це не може не позначитись негативно на національній безпеці. За результатами опитування Київського міжнародного інституту соціології (за період з травня 2022 року до жовтня 2023 року), в Україні падає довіра до всіх інституцій центральної влади. Однак, населення довіряє Збройним силам України, волонтерам та Президенту України [14].

Демографічні втрати України в останні роки перевищили всі песимістичні прогнози. Через зниження рівня життя та війну люди масово виїжджають з країни і невідомо, чи повернуться. За останні 30 років Україна з різних причин втратила близько 10 мільйонів громадян, а після початку повномасштабної війни – ще близько 6 мільйонів. Нині наша країна має найвищу в світі інтенсивність природного скорочення чисельності населення. Демографічна криза почалася задовго до вторгнення, а війна лише пришвидшила її [15].

Слід також констатувати відсутність чіткого образу майбутнього країни. Зараз соціологи відзначають зростання песимістичних настроїв, насамперед щодо економічного становища країни. Від п'яти до 19% зросла кількість тих, хто вважає, що через десять років Україна буде країною із зруйнованою економікою та великим відтоком людей [16]. Невизначеності додає війна, що триває вже третій рік. Видання Foreign Policy поцікавилось думкою вісьмох відомих у світі експертів: що буде далі? Більшість із них констатували глухий кут на полі бою в Україні та перехід головного фронту у політичну площину. Росіяни, незважаючи на втрати особового складу, захоплюють нові території. Україна, не досягнувши мети свого контрнаступу 2023 року, перебуває в обороні й також зазнає втрат. Американська військова допомога Україні вже скоротилася до мінімуму [17]. Щодо перспектив майбутнього України, думки експертів розійшлись, однак загалом вони песимістичні. Майбутнє України насамперед залежить від того, як закінчиться війна та чи вдасться зменшити рівень корупції. Принципово важливим є те, щоб влада та політична еліта суспільства виконувала свої обов'язки та сама не загрузла в корупції.

Висновки. Таким чином, у системі загроз національній безпеці нині особливе місце займає корупція та війна. Інші загрози, такі як демографічні втрати, порушення прав і свобод, злочинність тощо є об'єктивно вираженими, їх можна прогнозувати. Діяння ж корупціонера передбачити не так просто. За зовнішнього благополуччя керівництво тієї чи іншої установи може бути корумпованим, що зведе нанівець ефективність зусиль щодо забезпечення національної безпеки. Корупція, будучи латентною та глибоко уко-

ривившись у суспільних відносинах, сама може породжувати злочини, кількість яких збільшилася останнім часом. Вона підриває демократію, верховенство закону, перешкоджає ефективному наданню державних послуг та зводить на нівець сподівання людей на безпеку, без якої неможливо повною мірою реалізувати права і свободи людини та забезпечити національну безпеку.

На жаль, непередбачуваною виявилась і війна, особливо в корумпованій країні, де корупціонери збагачуються на війні, крадуть матеріальну допомогу та кошти, які виділяють Україні інші країни, міжнародні організації, навіть кошти, які населення збирає для допомоги військовим. Своїми діями корупціонери переконують увесь світ, що його допомога є марною справою, оскільки може бути вкрадена. Факти корупції також використовуються ворогом для підбурювання населення до протестів.

Істотною загрозою є обмеження прав людини. Такі обмеження мають запроваджуватись лише тимчасово за умови необхідності та пропорційності обмежень рівню загрози. Важливо, щоб населення не зазнавало зловживань із боку представників влади під час таких обмежень.

Головною метою політики в галузі національної безпеки має бути створення механізму, що забезпечує максимально сприятливі умови для підвищення якості життя громадян на основі сталого демократичного розвитку, захисту інтересів людини, суспільства та держави від протиправних посягань, суспільно небезпечних діянь та соціальних конфліктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII: станом на 31 березня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
2. Tymoshenko V., Makarenko L. Political and legal guarantees of human and civil security. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2022. Vol. 12(4). P. 9–16. DOI: 10.56215/04221204.09.
3. Смолянук В. Національна безпека незалежної України: осягнення сутності. *Політичні дослідження*. 2021. № 1. С. 163–186. DOI: 10.53317/2786-4774-2021-1-10.
4. Valla L.G. Citizens' Perceptions of Security Issues: New and Old Actors in the National Security Framework. *Journal of Human Security*. 2022. Vol. 18(1). doi: 10.12924/johs2022.18010018.
5. Hu Y., Hu Ch., Derrington E., Corgnet B., Qu Ch., Dreher J-C. Neural basis of corruption in power-holders. *eLife*. 2021, mar. Vol. 24, <https://doi.org/10.7554/eLife.63922>.
6. Медвідь Ф., Чорна М. Безпекова політика України в умовах зовнішньої агресії: нормативно-правове забезпечення. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2018. Вип. 5-6(79-80). С. 117–126. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/medvid_bezpeko_va.pdf.
7. Тероризм: кримінологічна детермінація і кримінально-правова протидія: монографія / В.В. Серета, І.Р. Серкевич; за заг. ред. В.С. Канціра. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 188 с.
8. Al'`ssaoui R., Fabian F. Globalization, economic development, and corruption: A cross-lagged contingency perspective. *Journal of International Business Policy*. 2022. Vol. 5. P. 1–28. <https://doi.org/10.1057/s42214-020-00091-5>.
9. Павленко І., Нагірний В., Потапенко В., Маляревський Є. Аналіз загроз національній безпеці у сфері внутрішньої політики. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.06>.
10. Індекс сприйняття корупції –2023: Україна покращила свій показник на 3 бали. 30.01.2024. URL.: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/indeks-spryyunyattya-koruptsii-2023-ukraina-pokraschyla-sviy-pokaznyk-na-3-baly/>.
11. Кудряшов Р. Справедливість: за що саме варто боротися. 18 лютого 2024 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/02/18/7442184/>.
12. Vira I. Tymoshenko, Sergiy I. Maksymov, Larysa O. Makarenko, Olena S. Kravchenko, Sergiy S. Kravchenko. Threats to human rights in a globalized world / Amazonia Investiga. March 2021. Volume 10 – Issue 39: P. 9–15. <https://doi.org/10.34069/AI/2021.39.03.1>.
13. Герасименко П. Неefективність монобільшості: український досвід. 18 вересня 2023 р. URL: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/neefektivnist-monobilshosti-ukrajinskij-dosvid.html>.
14. Долманжи А. Більшість українців не довіряють усій центральній владі, – опитування. 31 жовтня 2023 р. URL: <https://www.unian.ua/society/bilshist-ukrajinciv-ne-doviryayut-usiy-centralniy-vladi-opivannya-12441543.html>,
15. Оприщенко А. Все більше українців мігрують за кордон (і, ймовірно, навряд чи повернуться після війни). Чи справді Україну чекає демографічна криза? 10 жовтня 2023 р. URL: <https://zaborona.com/chy-spravdi-ukrayinu-chekaye-demografichna-kryza/>.

16. Яким українці бачать майбутнє України через 10 років. 29 грудня 2023 р. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1348&page=1>.
17. Два роки війни: що далі? Вісім іноземних експертів про майбутнє України.

Пер. В.О. Романчук. 20 лютого 2024 р. URL: <https://glavcom.ua/publications/dva-roki-vijni-shcho-dali-visim-inozemnikh-ekspertiv-prolivajut-svitlo-na-majbutnje-ukrajini-986965.html>.